

En kolsvart historia

Att ofta få höra de gamla berätta om livet förr i världen, hur man arbetade på annorlunda sätt och med små medel roade sig, det var en förmån som tillkom den som fick växa upp i s k storfamilj. Om man bara hade lyssnat lite bättre och frågat mera om detaljer, tänker man nu som vuxen, men man insåg ju inte då att detta egentligen var en bit kulturhistoria. Men en episod har min mammas morbror, Rull Anders, berättat så många gånger att den fastnat i minnet, och den tänkte jag nu försöka återge.

Unga pojkar har väl i alla tider ägnat sig åt olika former av busstreck, och dit får nog även detta räknas som hände någon gång kring sekelskiftet. Det var höst och jordbrukssysslorna undanstökade, och då blev det att dra till fäboden igen. Denna gång var det nästan bara karlarna som nu skulle ordna med ved och om möjligt även tjäna en slant. Mestadels var det att hugga och köra kolved, medan dagarna blev allt kortare och kvällarna allt längre. I Lövbergs fäbodar fanns tre ynglingar som Anders höll ihop med om kvällarna. En av dem kallades "Ullupen" och var en glad spjuver som blev medelpunkten överallt där han var med. De andra två har jag glömt namnen på. Som ungdomar brukar så längtade de efter att något skulle hända som kunde sätta lite färg på tillvaron. Visst hade de några hemgjorda spel att fördriva de långa kvällarna med, men det räckte liksom inte. Kortleken fick tas fram bara i vissa gårdar, den ansågs ju så syndig. Det var att gå runt i gårdarna i hopp om att få lyssna på några intressanta samtal när de äldre hälsade på hos varandra. Den som var duktig att

Kolbotten i granskog. Efter en oljemålning av Anselm Schultzberg.

berätta blev populär, även om alla visste att historierna bestod av mera ljug än sanning. De brukade handla om jaktupplevelser, exercisminnen och väldigt ofta om ”rådni”, skrank och varsel och ”um tä go att” (gengångare) — allt sådant som tilltalade de ungas fantasi.

Ibland ställdes stegen till en kolbotten en bit väster om nedre Lövbergstäkten för att hälsa på ”Fargubben”, som där var i färd med att resa en mila som han sedan skulle kola. Han brukade ha sin vuxne son till hjälp, men just den här hösten hade denne stannat hemma på ön därför att modern varit sjuk en tid. Bredvid kolbotten fanns en liten koja, och där bodde han under kolningsarbetet. Han var ansedd som den skickligaste bland kolare, noggrann och ansvarsmedveten, så han skulle säkert klara milan ensam, sa Anders.

— Å sä add an ju do lycko tä va skapadn såmä barnmorsk.

Nu måste jag fråga hurudan man är om man är skapt som en barnmorska.

— Jo, ä e tä duvå såvå släkså rackan mäss matmor tjinner!

Ja, då förstod jag bättre vad som menades. Att hunden tillsynes so-
vande ändå märker om det stänker lite gräddes från smörkärnan, den
liknelsen hade jag ju hört förr på tal om att sova lätt. Givetvis var det
en tillgång för både kolaren och den tidens barnmorska att kunna
hämta krafter genom halvslummer.

Så anmärkte jag att kolarens öknamn lät ovanligt intetsägande, det
hade liksom ingen udd. Men då protesterade Anders. Det var inte alls
något öknamn. En så präktig och rejäl person förtjänade inget så-
dant, så det så! Nej, han bara kallades så.

Snart kunde man även denna höst urskilja en välbekant doft av rök
som nådde fäboden. Alla visste vad det betydde, nämligen att Fargub-
ben nu hade tänt sin mila, och karlarna gick nu gärna en tur däråt för
att höra sig för hur milan artade sig och tillönska god tur med väderle-
ken.

Men så en dag kom en viss ung man gående genom fäboden. Han
var också på väg till milan — med sorgebud till sin far. Mors sjukdom
var nu tillända och hon hade fått lämna detta jordelivet. Samtidigt
hälsade han övriga fäbodgrannar välkomna till begravningen, som var
bestämd till en dag som prästen föreslagit, ungefär om en vecka.

Samtalsämnet i stugorna den kvällen var givet. Så förargligt att ko-
laren hunnit dra igång milan. Vem skulle nu sköta om den medan han
följde sin hustru till graven? Ja, måntro vem som skulle bli betrodd?
Man räknade ut att vid tiden för begravningen skulle milan vara i sitt
mest passningskrävande skede, så det var minsann inget litet ansvar
som då vilade på en vikarie. Naturligtvis skulle den som blev tillfrågad
ställa upp, inte tu tal om annat, för egentligen vore det en stor heders-
bevisning att bli anförtrodd denna syssla. Ingen ville ju direkt säga
det förstås, men det var liksom underförstått. Men kolaren tycktes in-
te göra sig någon brådska med att försäkra sig om avlösare, och detta
gjorde att det låg något som liknade spänning i luften.

På tredje dagens kväll gick en av de mera blygsamma omkring i stu-
gorna och lade försynt fram ett litet förslag: Skulle man inte kunna
komma sams om att den som blir tillfrågad får välja en medhjälpare
bland de andra grannarna, då blir ju risken att somna ifrån bara hälft-
ten så stor? Alla tyckte det var ett klokt förslag och nu kändes det lite
mindre nervöst att åta sig uppdraget, ifall nu att. .

Men dagarna gick, och plötsligt var det dagen före begravningen. Nu borde väl Fargubben göra sig beredd att börja hemfärden om han skulle få färdas i dagsljus, och fortfarande hade ingen blivit ombedd att vakta milan. Kunde det vara så att han skickat bud med sonen till någon som han ansåg mer kompetent, kanske någon i Mångberg? I så fall så borde väl denne ha infunnit sig vid denna tid på eftermiddagen. Kanske hade han passerat gårdarna här medan alla jobbade i skogen?

Det fanns bara ett sätt att stilla nyfikenheten. En av de mest jaktintresserade tog geväret på axeln och gick en lov för att låtsas titta efter en hare som lämnat spår i nysnön. Vägen hem gick förbi kolbotten naturligtvis, och där gick Fargubben och pysslade precis som vanligt. Man växlande några ord om den osynliga haren, men morgondagen nämndes inte alls.

Nu visste man hur landet låg till, så att säga. Pliktkänslan inför arbetet som han åtagit sig var så stor hos denna yrkesman, så inte ens nu kunde han förmå sig att lämna över i någon annans händer! Det var bara att inse att ingen av Lövbergskarlarna — och ingen annan heller förresten — ansågs duglig nog att sköta milan ett dygn. Känslan av att ha fått underbetyg gjorde, att det denna kväll fälldes många kritiska ord om detta ovanliga handlingssätt. Nog hade man förstått att milan var något av en ögonsten för Fargubben, men detta gick väl ändå för långt o s v.

De fyra ungdomarna hade, skam till sägandes, nästan njutit av den laddade stämning som rått denna vecka. När det hela nu kulminerade på detta sensationella sätt, så greps de av sådan lust att på något sätt utnyttja situationen. Men vad skulle de hitta på? Jo, ”Ullupen” fick en idé: — Vi ska spöka för kolaren vid midnatt! Han ska få se att det finns övernaturliga väsen som kan sköta om milan. Pojkarna blev ivriga och smidde planer hur det skulle gå till, men en av de äldre männen varnade och bad dem vara försiktiga.

— Tänk på att han har sin bössa i kojans och han är inte den som skjuter bom.

Vid de orden erfor åtminstone Anders en viss olustkänsla, men tydligen inte ”Ullupen”. Han förklarade sig redo att spela farligaste rollen, och då fanns ju ingen anledning för de andra att inte våga hänga med.

Höstkvällen var klar och kylig och fullmånen bjöd på förstklassig

scenbelysning när de fyra pojkarna strax före midnatt smög sig fram på stigen mot kolbottnen. "Ullupen" hade en vit säck över huvudet, med hål för ögonen förstås, och så ett vitt lakan omkring kroppen. Det var ju han som skulle vara spöket. Anders och en av de andra vaknade vid varsin knut av kojans framsida. Deras uppgift var att ge sig tillkänna om kolaren skulle komma ut med bössan. Den fjärde i sällskapet hade på sin lott att bulta och slänga stenar i kojans baksida, så att han därinne skulle vakna om han mot förmodan tog sig en tupplur i denna stund. "Ullupen" hittade genast kolarens klubba och spelet kunde börja. Han klev upp på milan och i samma ögonblick hördes smällen av första stenen mot kojans vägg. "Ullupen" svängde klubban under det han utstötte riktiga avgrundsvrål, alltmedan pojkarna som stod vakt stirrade oavbrutet på kojdörren med det lilla fönsterögat. Hjärtat bultade och ögonen tårades av kolröken, berättade Anders, men ingenting annat hände. När "Ullupen" klubbat milan en stund var det bara att smyga sig tillbaka hem igen. Pojkarna kände sig ändå ganska nöjda med sig själva, mest därför att de lyckats göra en kväll lite mera spännande än alla andra kvällar. Men nog var det väl ändå underligt, tyckte Anders, att Fargubben aldrig yttrade ett ord om denna händelse till någon. Att han inte skulle ha märkt något av allt detta oväsen, det var ju alldeles uteslutet.

När Anders kommit så här långt i berättelsen brukade jag fråga vad de tyckte att han skulle ha sagt. Vad hade de väntat sig?

— Tjaaa — Anders drog länge på svaret. — uppriktigt sagt, innerst inne var vi nog så barnsliga så vi trodde att han skulle ge oss nån liten vink om att han hade känt igen spöket och förstått vilket gäng som var i farten, ungefär som när man brukade fira Anders- och Ann-mäss. Men denna tystnad var faktiskt lite av en besvikelse.

— Han kanske tyckte att ni spexade omkring en alltför allvarlig händelse och därför föredrog att tiga ihjäl det hela, föreslog jag.

— Ja det var nog så, och rätt hade han väl i det. Men han förstod säkert att det pratades om hans ovanliga beteende och att detta låg till grund för vårt upptåg. Säkert mindes han också från sin egen ungdom hur långa och händelselösa de mörka höstkällarna kunde kännas, så jag tror till och med att han hade förståelse för oss. Det bevisades väl av att han aldrig visade några tecken på att han tyckte sämre om oss pojkar efter denna dag.

Hemma på socknen pratades det ju också en del om änkemannen som valde att stanna vid milan, men det var ingalunda bara en åsikt som förfäktades, berättade Anders, snarare tre. Kvinnorna fördömde ju enhälligt, de är alltid mer känslosamma, som han uttryckte det. Men manliga sockenbor i aktiv ålder tyckte att han gjorde alldeles rätt. En död människa blir aldrig levande igen hur man än ståtar kring begravningen och kvinnfolken förstår ju inte vilka stora ekonomiska värden en kolare har hand om. Nej, han var rejäl som inte vältrade

över det på någon annan och det var karlatag att inte bry sig om käringprat.

En tredje syn på saken hade de allra äldsta. De var helt övertygade om att både den sjuka hustrun och hennes man hade räknat med möjligheten att det kunde bli denna utgång. De två hade säkert både tänkt och talat igenom detta, så att när han for till skogs, då hade han hennes välsignelse att stanna och slutföra sitt arbete vad som än hände.

Anders hade humor och den skymtade fram även i denna mörka berättelse. Han brukade avsluta så här:

— Ja, fast um int an va min å tjörtjgardim så vitum vir då full att an va då röstadn i sumu färg så odror an o donda dajen.

En kolares klädsel blir ju alltid svart.

Rull Elsa